

1. Sotsiaalained

Sotsiaalainete valdkonda kuuluvad

- inimeseõpetuse
- ajalugu
- ühiskonnaõpetus

1.1. Sotsiaalvaldkondlik pädevus ning põhikooli lõpuks oodatavad pädevused.

Eesmärk kujundada õpilastes vastavalt vanusele sotsiaalvaldkondlikud pädevused:

Suutlikus mõista ühiskonnas toimivate muutuste põhjusi ja tagajärgi.

Tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat. On seadusekuulekas kodanik.

Olla teadlik kodaniku õigustest ja vastutusest ning käituda neile vastavalt.

Tunda ja austada kultuurilist eripära.

Järgida üldtunnustatud käitumisreegleid.

Olla huvitatud oma lähiümbruse, rahva ja riigi arengust.

Olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Tunda huvi ümbritseva maailma vastu.

Osata teha tulevikuplaane.

1.2. Õppeained ja maht

I kooliaste

inimeseõpetus 2.klass 1 tundi

inimeseõpetus 3.klass 1.tundi

II kooliaste

ajalugu 5.klass 2 tundi

ajalugu 6.klass 2 tundi

inimeseõpetus 5.klass 1 tundi

inimeseõpetus 6.klass 1 tundi

ühiskonnaõpetus 6.klass 1 tund

III kooliaste

ajalugu 7.klass 2 tundi

ajalugu 8.klass 2,tundi

ajalugu 9.klass 2 tundi

inimeseõpetus 7.klass 1 tundi

inimeseõpetus 8.klass 1 tundi

ühiskonnaõpetus 8.klass 1 tundi

ühiskonnaõpetus 9.klass 1 tundi

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Kujundatakse õpilastes oskusi näha põhjus-tagajärg seoseid ühiskonna arengus. Kujundatakse õpilastes tahet toimida vastutustundliku kodanikuna.

Ajaloo vahendusel omandavad õpilased vajalikke teadmisi kodukoha ja maailma kultuuripärandist. Samuti suunatakse õpilasi teadvustama, analüüsima ja tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse ning neid seostama tänapäevaga. Aitab kujundada oskust siduda minevikunähtuste mõju tänapäevaga ning siduda minevikku ja olevikku ühiseks tervikuks.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõikides kooliastmetes ning toetab õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, perekonnas, kogukonnas ja ühiskonnas. Üldeesmärgiks on aidata kaasa

õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arendamisele. Kujundatakse teadlikkust, austust, õiglust, hoolivust, hoiakuid ja vastutustunnet.

Ühiskonnaõpetuses omandatakse teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Eesmärk luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ning kodanikuks olemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilaste areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, väljendada tundeid, arvestada inimeste erisusi, ennast kehtestada viisil mis ei kahjusta enda ega teiste huve. Samuti õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks ning lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, oskab teha koostööd, on suhtlemisaldis ja osaleb oma eale vattavatele võimalustele kooli- ja ühiskondlikus elus.

1.4. Üldpädevuste kujundamine

1.4.1. Kultuuri- ja väärtuspädevus

Suutlikus mõista erinevate kultuuride omapära ja tõekspidamisi. Lugupidav suhtumine neisse.

1.4.2. Sotsiaalne ja väärtuspädevust

Võrdse kohtlemise põhimõtete arvestamine olenemata rahvusest, soost või sotsiaalsest seisundist. Ühiskondlikud väärtused. Tegutsemisvõimalused inimese heaolu nimel.

1.4.3. Enesemääratluspädevus

Oskus mõista ja hinnata iseennast. Positiivse mõtteviisi kujundamine. Teadlikkus oma nõrkustest ja tugevustes. Tervislike eluviiside järgimine ja turvalisusega seotud temadest arusaamine.

1.4.4. Õpipädevus

Suutlikkus osaleda õppeprotsessis, aktiivselt kaasa mõelda. Tegutsemine parema tulemuse nimel. Motivatsioonivõimalused ja usk iseendasse. Oskus õpitu seostamiseks igapäevaeluga. Edasiõppimisega seotud küsimuste lahendamine.

1.4.5. Suhtluspädevus

Selge ja arusaadav väljendamine erinevates suhtlusolukordades. Oma mõtete väljendamine nii suuliselt kui ka kirjalikult.

1.4.6. Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiapädevus

Sümbolite, skeemide, jooniste lugemine ja koostamine. Sotsiaalteaduste ja loodusteaduste eripära.

1.4.7. Ettevõtlikkuspädevus

Algatusvõime ja vastutustunde kujundamine. Meeskonnatöö vajalikkuse mõistmine, läbirääkimiste vajalikkus. Kompromissiotsingud. Probleemide ja võimaluste nägemine ja lahendamine. Arusaam eesmärkide seadmise olulisusest

1.4.8. Digipädevus

Suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat informaatsiooni otsimisel ja säilitamisel.

1.5. Õppeainete lõiming teiste ainevaldkondadega.

1.5.1. Keel ja kirjandus ning võõrkeeled

Suuline ja kirjalik eneseväljendus. Erinevate tekstide lugemine ja mõistmine. Ainealase sõnavara ja mõistete kasutamine. Teksti analüüsimise oskus. Teabe hankimine. Olulise leidmine. Nõuded kirjalikele töödele. Lisamaterjalide otsimise võimalused – ajaloolised romaanid, sündmuste analüüs; noorsooromaanid – tegelaste käitumise analüüs.

1.5.2. Matemaatika

Mõisted ajaarvamine, ressursside planeerimine, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine

(tabelid, graafikud, skeemid). Sobivate lahendusstrateegiatega leidmine. Oskus loogiliselt mõelda, arutleda, põhjendada ja tõestada.

1.5.3. Loodusained

Looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule. Globaalprobleemide märkamine ja mõistmine, jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

1.5.4. Tehnoloogia

Oskus hinnata tehnoloogia rakendamiseiga kaasnevaid võimalusi ja ohte. Oskus rakendada tõhusamalt kaasaegseid tehnoloogiaid, kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult.

1.5.5. Kunstained

Eesti, Euroopa ja maailma rahvaste kultuuriteemad. (kunst, skulptuur, arhitektuur). Iluhinnangute muutumine ajas. Eneseteostuse võimalused.

1.5.6. Kehaline kasvatus

Kujundatakse oskus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastutel ja tänapäeval. Arendada sallivat suhtumist kaaslastesse. Aususe mõiste ja tõlgendused. Inimestevahelised suhted. Erinevad koostööpõhimõtted tervisliku eluviisi järgimiseks.

1.6. Läbivad teemad

1.6.1. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine

Iseseisva mõtlemisoskuse kujundamine. Tulevaseks tööks vajalike hoiakute kujundamine. Olukord tööturul. Edasiõppimisvõimalused.

1.6.2. Keskkond ja jätkusuutlik areng

Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks.

1.6.3. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus

Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ja vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes saab aru ühiskonnas toimuvatest protsessidest ning mõistab kodanikualgatus tähendust ja osaleb vastavalt oma eale kohaliku kogukonna tegemistes.

1.6.4. Kultuuriline identiteet

Toetada õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujunemisel.

1.6.5. Teabekeskond

Toetada infoteadliku inimese kujunemist, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida. .

1.6.6. Tehnoloogia ja innovatsioon

Tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskava inimese kujundamine. Toimetulek kiiresti muutuvast tehnoloogilises elus toimuvate muutustega.

1.6.7. Tervis ja ohutus.

Vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt tervete ühiskonnaliikmete kasvatamise toetamine. Turvalise käitumise tähtsustamine.

1.6.8. Väärtused ja kõlblus.

Üldinimlike ja ühiskondlike väärtuste tähtsustamine. Õpilase toetamine, et temast kujuneks kõlbluspõhimõtteid järgiv kodanik kes on valmis vajadusel võimaluse piires ka sekkuma.

1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, arutelu, rollimäng, ajaloolise kujutluse loomine, loovülesande, kava, ajajoone, õpimapi koostamine, praktilised ja

uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest), tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine).

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimängud, arutelud, ühistegevus ja vabatahtlik töö; õpimapi ja uurimistöö koostamine (küsitluse läbiviimine, viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine jms); infootsing teabeallikatest, allikate kasutamine (nt temaatiline tekst, statistika, dokument, kaart jne); töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine; juhtumianalüüs; praktilised tööd: klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine jne; õppekäigud.

1.8. Hindamise alused

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid sisaldavad:

suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist.

Ajalooallikatega töötades analüüsitakse allikate sisu ja usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele eelistatakse olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja.

Kuna 5. klassis ei taotleta süstemaatiliste teadmiste ega oskuste kujundamist, peab sama põhimõtet järgima ka hinnates. Kontrolltöödega ei kontrollita enam kui üht õpitud teemat korraga

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavatele õpitulemustele.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemusi kontrollides jälgitakse teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. Kolmandas kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded.

Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamislugu ja juhtumianalüüs, dokumendi, kaardi

tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info leidmine, kasutamine ja rühmitamine. Selles vanuseastmes on eriti oluline, et arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgitaks jõukohasuse põhimõtet. Alustada tuleks lihtsamatest ülesannetest, kus õpilasele on lahendamiseks antud märksõnad, ülesande mõistmist ja lahendamist toetav selgitus ning täpne juhend.

Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad probleemküsimuste avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info rühmitamine. Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

1.9. Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool võimaldab kasutada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.

Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-põhised õppematerjalid

Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe (nt heategevusprojektid); referaadi, uurimistö, arvamislugu, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine); temaatilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs; dokumendiplankide täitmine jne; õppekäigud.

2. Ainekavad

2. 1. Inimeseõpetus

2.1.1 Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli lõpetaja:

- 1) Väärtustab isiksuse arengule ja sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist.
- 2) Suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone. Suudab juhtida oma käitumist ja tegevusi. Valida sobiv edasiõppimisvõimalus.
- 3) Loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub oskuslikult konfliktsituatsioonides.
- 4) Saab aru, et inimene ise vastutab oma vaimse, emotsionaalse ja füüsilise tervise eest.
- 5) Hoiab oma tervist, järgides tervislik eluviise ning käitub nii et ei sea ohtu enda ega teiste turvalisust.
- 6) Suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse, järgib järjekindlalt üldinimlikke väärtusi.

2.1.2 Õppeaine kirjeldus

Üldeesmärk aidata kaasa sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu ja toimetulekuvõimaluste üle, toetudes õpilase isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele.

Õppetegevuses taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt kodutööde maht on minimaalne.

Võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega, selleks kasutatakse ülesandeid, mida õpilane saab täita kas iseseisvalt, paaris- või rühmatööna. Selline tegevuse organiseerimine toetab õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks. Teemast lähtuvalt rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaid info otsimiseks-leidmiseks.

Laiendatakse õpikeskkonda: Tervishoiumuuseum.

Õppetegevuses liigutakse võimalusel klassiruumist välja: ettevõtte külastamine.

Kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, juhtumianalüüs, paarisööd, rollimängud, rühmatööd.

Arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute

kujundamisel.

Õppetegevused muutuvad erinevates kooliastmetes lihtsamalt keerulisematele ning on aine eesmärkidest lähtuvalt õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetavad arusaama õpitava vajalikkusest.

I kooliastmel põhirõhk õpilase enesekohastel pädevustel, II kooliastmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis, III kooliastmes on tähelepanu all õpilaste ealised iseärasused ning tervise tervikkäsitlus.

2.1. 3 Õppe- ja kasvatusesmärgid I kooliastmes, õpilane

- 1) õpib tundma ja teadvustama oma mina , oskab anda hinnangut oma tegevusele;
- 2) õpib tundma oma keha ja selle eest hoolitsema;
- 3) oskab hoida puhtust ja korda;

- 4) teadvustab ennastkahjustava käitumise kahjulikku mõju organismile, teab ja oskab määratleda uimastitega seotud riske ning oskab langetada otsuseid uimastitega seotud olukordades;
- 5) õpib probleeme ja olukordi hindama teiste inimeste seisukohalt, on tolerantne;
- 6) õpib teistega arvestama, on koostöövõimeline, peab kinni kokkulepetest, vastutab oma tegude eest, on valmis suhtlema;
- 7) õpib tundma ja järgima üldkehtivaid käitumisreegleid- tuleb oma emotsioonidega toime kaaslasi häirimata;
- 8) hakkab väärtustama perekonda, kodu, kodumaad;
- 9) õpib oma tegevusi planeerima.

2. 1.4 Õpitulemused ja õppesisu I kooliastmes

2.1.4.1 Inimeseõpetus 2.klass

Õpitulemused	Õppesisu
<p>Kirjeldab oma väärtust, huvisid ja tegevusi. Eristab mehi ja naisi.</p> <p>Väärtustab iseennast ja teisi.</p> <ul style="list-style-type: none"> Mõistab viisaka käitumise vajalikkust. Nimetab mille poolest sarnaneb või erineb teistega. 	<p>Mina. Minu erinevused ja sarnasused võrreldes teiste inimestega.</p> <p>Suhtumine endasse ja teistesse</p> <p>Iga inimese väärtus, viisakas käitumine</p>
<p>Kirjeldab kuidas oma tervise eest hoolitseda.</p> <ul style="list-style-type: none"> Eristab nakkuslikke ja mitte nakkuslikke haigusi. Teab, et ravimid võivad olla inimese tervisele ka ohtlikud. <p>Demonstreerib lihtsamaid esmaabi võtteid.</p> <ul style="list-style-type: none"> Teab hädaabinumbrit ja oskab kutsuda abi. 	<p>Mina ja tervis</p> <p>Tervis ja haige inimene. Ravimid. Arsti juures. Abisaamise võimalused. Esmaabi.</p>
<p>Kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport.</p> <ul style="list-style-type: none"> 	<p>Tervislik eluviis, mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport.</p> <p>Keha puhtus, hoolitsemine.</p>
<p>Väärtustab oma kodu.</p> <p>Jutustab oma kodu traditsioonidest. Kirjeldab mille poolest erinevad ja sarnanevad.</p> <ul style="list-style-type: none"> Väärtustab oma peret. 	<p>Mina ja minu pere. Traditsioonid</p> <p>Kodu. Koduarmastus.</p> <p>Kodutus. Lastekodu. Turvakodu.</p> <p>Perekond. Erinevad pered.</p> <p>Pereliikmed</p>
<p>Selgitab lähemais sugulussuhteid.</p>	<p>Vanvanemad ja teised sugulased.</p> <p>Sugupuu.</p> <p>Pereliikme lahkumine ja lein.</p>
<p>Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus.</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjeldab ja eristab võimalusi kuidas abistada pereliikmeid. 	<p>Pereliikmete tegevus ja rollid.</p> <p>Kodused tööd. abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne.</p> <p>Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres.</p> <p>Teab oma kohustusi peres.</p>
<p>Teab inimeste erinevaid töökohti.</p>	<p>Vanemate ja teiste inimeste töö.</p>
<p>Oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult.</p>	<p>Koduümbrus, naabrid ja naabruskond.</p>
<p>Kirjeldab ohtlikke olukorda ning kuidas käituda.</p>	<p>Võõras ümbrus, võõraga kaasaminek</p>
<p>Kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ning valib olulise tee sihtpunkti</p>	<p>Ohud kodus ja koduümbruses</p>
<p>Eristab aja kulgu ja seisu .</p> <ul style="list-style-type: none"> Planeerib oma päevakava. Kirjeldab kuidas sisustada vaba aega. Väärtustab tegevusi, mis on positiivsete tegevuste allikaks. 	<p>Aeg ja asjad</p> <p>Aeg. aja planeerimine. oma tegevuse kavandamine, täpsus , lubadused, vastutus. Hinnangu andmine oma tegevusele.</p>
<p>Oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab et võõrast asja ei tohi loata võtta.</p> <ul style="list-style-type: none"> Selgitab asjade väärtust. 	<p>Minu oma, tema oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste asjade seas.</p> <p>Suhtumine enda ja teiste asjadesse.</p> <p>Kokkuhoid.</p>
<p>Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi</p> <ul style="list-style-type: none"> Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva 	<p>Mina ja kodumaa</p> <p>Eesti- minu kodumaa, kodukoht</p>

ja presidenti. <ul style="list-style-type: none"> • Leiab Euroopa kaardilt Eesti • Leiab kodukoha Eesti kaardilt. • Nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku 	Kodukoha ja Eesti riigi tuntud inimesed.
Kirjeldab erinevate rahvakalendritähtpäevade kombeid.	Rahvakalendri-tähtpäevad
Väärtustab Eestit oma kodumaad	Eesti rikkus. Eesti rahva tavad ja kombed

2.1.4.2 Õpitulemused 2.klassi lõpuks, õpilane:

- 1) teab kuidas hoida tervist;
- 2) oskab ohuolukorras abi kutsuda;
- 3) teab, mis on perekond, kodu, riik;
- 4) tunneb Eesti riigi sümboleid ja naaberriike;
- 5) oskab suhelda ja käituda, teistega arvestada;
- 6) oskab teha koostööd;
- 7) oskab anda hinnangut oma tegevusele.

2.1.4.3 . Inimeseõpetus 3.klass

Õpitulemused	Õppesisu
<ul style="list-style-type: none"> • Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; • Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; • Leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; • Tunneb kodukoha sümboolikat; • Nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta; • Kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid; • Väärtustab Eestit, oma kodumaad. • Selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas; • Leiab Euroopa Eesti naaberriigid; • Kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid; 	Mina ja kodumaa Eesti – minu kodumaa. Kodukoht. Eesti rikkus. Rahvakalendri tähtpäevad. Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Eesti Vabariigi ja kodukoha sümboolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid; • Selgitab, kuidas reklaamid võivad mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning turvalist käitumist meediakeskkonnas; • Teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga; • Mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel; • Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine; • Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes. 	Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Internet. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.

<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus, liikumine; • Eristab vaimset ja füüsilist tervist; • Kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda ja hoiduda tegevusest, mis kahjustab tervist; • Nimetab, kelle poole pöörduda murede korral; 	<p>Mina ja tervis Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; • Kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, hindab ennast nende omaduste järgi; • Väärtustab sõprust; • Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd; • Eristab enda head ja halba käitumist; • Kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu; • Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes; • Nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks; • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest; • Teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral; • Mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine; • Kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastustundlikkus ja südametunnistus; • Väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist; • Kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust; • Nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust; • Teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt; • Eristab tööd ja mängu; • Selgitab enda õppimise eesmärgi ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada; • Teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimisel; • Väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust. 	<p>Mina ja meie Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.</p>

2.1.4.3. Õpitulemused 3.klassi lõpuks

3. klassi lõpetaja:

1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused

on erinevad;

2) oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;

3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;

4) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;

5) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;

6) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;

7) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;

8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;

9) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;

10) teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

2.1.5 Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

1. Õpilane saab aru enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste tähtsusest, inimese füüsilise ja vaimse arengu seaduspärasustest, tervise ja tervisliku eluviisi olulisusest, turvalisuse ja riskikäitumise ennetamise tähtsusest ning üldinimlikest väärtustest:
2. ausus, hoolivus ja vastutustunne.
3. Õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine.
4. Õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis.
5. Õppetegevuses käsitletakse 5.klassis kõiki riikliku õppekava II kooliastme õppesisu teemasid.

2.1.6. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.1.6.1. Inimeseõpetus 5.klass

Õpitulemus	Õppesisu
<ul style="list-style-type: none">• Kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist, selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt• Teab enda põhilisi tervisenäitajaid:• Nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele• Eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi• Väärtustab oma tervist	Tervis Tervise olemus:füüsiline, vaimne jasotsiaalne tervis Tervisenäitajad Tervist mõjutavad tegurid Hea ja halb stress Keha reaktsioonid stressile Pingete maandamise võimaluse
<ul style="list-style-type: none">• Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus• Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid	Tervislik eluviis Tervisliku eluviisi komponendid Tervislik toitumine Tervisliku toitumise põhimõtted

<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega; • kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut • Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid • Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest • Oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses 	<p>Toitumist mõjutavad tegurid Kehaline aktiivsus Kehalise aktiivsuse vormid Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted Päevakava ning tööja puhkuse vaheldumine. Uni</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi • Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda • Teab, et murdeiga on varieeruv ning igapähe oma arengutempo • Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste • sugutunnuste seost soojätkamisega 	<p>Murdeiga ja kehalised muutused Murdeiga inimese elukaares Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine Suguline küpsus ja soojätkami</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid • Selgitab, miks liikluseeskiri on kohustuslik kõigile ning kirjeldab, kuidas seda järgida • Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda • Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele suheldes meedia vahendusel • Mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest • Väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades • Emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. • Kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile • Väärtustab mitmekesisest positiivset ja tervislikku elu uimastiteta 	<p>Turvalisus ja riskikäitumine Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues Eakaaslaste ning meedia mõju tervisele ja ohukäitumise alaseid valikuid tehes; iseenda vastustus Vahendatud suhtlemine Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides Valikud ja vastutus seoses uimastitega Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele</p>
	<p>Haigused ja esmaabi Levinumad laste ja noorte haigused Nakkus- ja mittenakkushaiguse Haigustest hoidumine HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused AIDS Esmaabi põhimõtted Esmaabi erinevates olukordades Käitumine õnnetusjuhtumikorral</p>

	Keskkond ja tervis Tervislik elukeskkond Tervislik õpikeskkond Tervis heaolu tagajana
--	--

Õpitulemused

5. klassi lõpetaja

- Väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana
- väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd
- kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas, aktsepteerides nende individuaalsust
- kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda
- kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi
- komponente igapäevaelus
- kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu
- uimastiteta;
- demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest
- teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel
- teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab
- esmaabivõtteid
- kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

2.1.7. Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

Teab nimetada ja oskab demonstreerida õpiolukordades mõningaid enesekasvatuse viise
Oskab teha igapäeva elus tervislikke valikuid. Teab mis on tervislik eluviis. Oskab analüüsida oma valikuid ja vastutust. Teab arengumuutusi murdeas, mõistab murdeea eripära
mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust, väärtustab seksuaalõigusi.
Analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid

2.1.8 Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

2.1.8.1 Inimeseõpetus 7. klass

Õpitulemused	Õppesisu
<p>1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka;</p> <p>2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;</p> <p>3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel;</p> <p>4) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.</p>	<p>Inimese elukaar ja murdeea koht selles Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;</p> <p>2) kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi;</p> <p>3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrares;</p> <p>4) väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeidja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid;</p> <p>5) kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu;</p> <p>6) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;</p> <p>7) demonstreerib õpisituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.</p>	<p>Inimese mina Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi;</p> <p>2) kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele;</p> <p>3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel;</p> <p>4) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi;</p> <p>5) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi;</p>	<p>3. Inimene ja rühm Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega.</p>

<p>6) demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 7) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes; 8) väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.</p>	<p>Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.</p>
<p>Õpilane: 1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus; 2) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivald korral koolis; 3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid; 4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.</p>	<p>4. Turvalisus ja riskikäitumine Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivaldaga. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>
<p>Õpilane: 1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; 2) selgitab, milles seisneb suguküpsus; 3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; 4) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; 5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; 6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes; 7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid</p>	<p>5. Inimese mina ja murdeea muutused Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedusja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.</p>
<p>Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma elugatagab õnne ning rahulolu.</p>	<p>6. Õnn Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena</p>

2.1.8.2 Õpitulemused 7.klassi lõpuks, õpilane:

- 1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka;
- 2) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust
- 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrares;
- 4) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
- 5) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel;
- 6) väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.
- 7) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.
- 8) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;
- 9) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;
- 10) on tore ja meeldiv kaaslane.

2.1.8.3. Inimeseõpetus 8.klassis

Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; 2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; 3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseidtervise kohta, ning demonstreerib õpisisituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega; 4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärust; 5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; 6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 7) analüüsib oma igapäevatoidu vastavust tervislikutoidu põhimõtetele; 8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; 9) oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana; 10) selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid; 11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest; 12) kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi. 	<p>Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Nende omavahelised seosed. Eestirahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis, valikud ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Nende usaldusväärus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressikujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; 2) demonstreerib õpisisituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; 3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes; 4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; 5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; 6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; 7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; 8) kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse; 9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; 10) teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja 	<p>2. Suhted ja seksuaalsus Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.</p>

<p>võimalusi nakatumise vältimiseks;</p> <p>11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;</p> <p>12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;</p> <p>13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;</p> <p>2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumisteärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;</p> <p>3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;</p> <p>4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;</p> <p>5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral;</p> <p>6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.</p>	<p>3. Turvalisus ja riskikäitumine</p> <p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>
<p>Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.</p>	<p>4. Inimene ja valikud</p> <p>Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus.</p>

2.1.8.4 Õpitulemused 8.klassi lõpuks, õpilane:

- 1) teab nimetada ja demonstreerib õpituatsioonis enesekasvatuse viise;
- 2) teab, mis on tervislik eluviis, oskab teha valikuid ja analüüsida enda vastutust valikutest;
- 3) teab murdeas toimuvaid arengumuutusi;
- 4) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust;
- 5) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele;
- 6) kirjeldab rühma mõju käitumisele;
- 7) teab kooselu norme ja reegleid ning nende vajalikkust igapäevaelust oskab kasutada erinevaid tervisealaseid infokanaleid;
- 8) teab kuidas luua ja toetada vastastikuseid suhteid, väärtustab neid;
- 9) oskab analüüsida erinevaid valikuid ja võimalusi lähtudes enda isikuomadustest;
- 10) väärtustab ennast ja oma kaaslast.

2.2. Ajalugu

1.2.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

2.2.2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme. Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloo. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;

- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena. Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides peab õpilastele tutvustama erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

2.2. 3 Õppe ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

- 1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number;
- 2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
- 3) teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 4) hindab materiaalselt keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
- 5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
- 6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
- 7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
- 8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
- 9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

2.2.4. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.2.4.1. Ajalugu 5.klass

Õpitulemus	Õppesisu
Õpilane: 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine; 2) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 4) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 5) kasutab ajalookaarti.	Ajaarvamine. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.
Õpilane: 1) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest; 2) töötab lihtsamate allikatega; 3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas.	2. Ajalooallikad Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.
Õpilane: 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust ning inimeste eluolu minevikus; 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4) kasutab ajalookaarti.	3. Eluolu Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.
Õpilane: 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste elu minevikus; 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4) kasutab ajalookaarti.	4. Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.

2.2.4.2. Õpitulemused 5.klassi lõpuks

- 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand,
- 2) aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine;
- 3) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
- 4) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 5) kasutab ajalookaarti.
- 6) töötab lihtsamate allikatega; kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid kirjalik allikas, suuline

7) allikas, esemeline allikas.

2.2.4.3. Ajalugu 6.klass Muinasaeg ja vanaaeg

Õpitulemused	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;2) näitab kaardil ja põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine;3) teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim;5) teab, et Eesti esimesed asustusala olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid kaardil.	<p>Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikmaterjalide tõlgendamine. Muinasaja arengujärgud ja nende üldisloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine, Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda.</p>
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat;2) selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;3) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide ja Babülioni rippaedu; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;4) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament;5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, mummia, sfinks, tempel, püramiid, preester;6) teab, kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust.	<p>2. Vanad Idamaad Vanaaja sisu ja üldisloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament.</p>
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil;2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist;3) tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal;	<p>3. Vana-Kreeka Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatuse Ateenas ning Spartas. Linnriikide</p>

<p>4) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;</p> <p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik;</p> <p>6) teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles ja Aleksander Suur, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine.</p> <p>Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütoloogia, Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, Herodotos, teater, kunst, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida- Roomat ja Lääne-Roomat;</p> <p>2) teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;</p> <p>3) selgitab Rooma riigikorda eri aegadel;</p> <p>4) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;</p> <p>5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vabariik, foorum, kapitoorium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel;</p> <p>6) teab, kes olid Romulus, Hannibal, Caesar, Augustus ja Jeesus Kristus, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>4. Vana-Rooma</p> <p>Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus, Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, rahvas ja eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus. Ristiusu teke, Uus Testament.</p>

2.2.4.4. Õpitulemused 6.klassi lõpuks

- 1) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
- 2) teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;
- 3) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim;
- 4) teab, et Eesti esimesed asustusalad olid Pulli ja Kunda inimasula, ning näitab neid

kaardil.

5) selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;

6) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide ja Babüloni rippaedu; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;

7) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil;

8) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;

9) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;

10) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vabariik, foorum, kapitoorium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel;

2.2. 5 Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

Põhikooli lõpetaja:

1) iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu;

2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;

3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;

4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;

5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;

6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;

7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;

8) asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

2.2.6. Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

2.2.6.1. Ajalugu 7.klass Keskaeg ja varauusaeg

Õpitulemus	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <p>1) iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi; kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu;</p> <p>2) iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist;</p> <p>3) iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab</p>	<p>1. Maailm keskajal 476–1492</p> <p>Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt. Kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas,</p>

<p>kaardil araablaste vallutusi; 4) kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi; 5) toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused; 6) nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust; 7) teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik; 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka; 9) teab, kes olid Karl Suur ja Justinianus I ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftid, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal.</p>
<p>Õpilane: 1) teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon; 2) iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; 3) seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi; 4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism; 5) teab, kes olid Kolumbus, Martin Luther ja Leonardo da Vinci, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>2. Maailm varauusajal 1492–1600 Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.</p>

Õpitulemused 7.klassi lõpuks

- 1) iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi; kiriku osa keskaja ühiskonnas ning kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu;
- 2) toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused;
- 3) nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiustamist ja muistset vabadusvõitlust;
- 4) teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka;
- 6) teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadevastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;
- 7) iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
- 8) seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
- 9) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid maadevastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism.

2.2.6.2. Ajalugu 8.klass Uusaeg

Õpitulemus	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile; 2) iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;</p> <p>3) selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;</p> <p>4) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;</p> <p>5) teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;</p> <p>6) teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;</p> <p>7) iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni;</p> <p>8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid valgustus, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism;</p> <p>9) teab, kes olid Napoleon, Louis XIV, Peeter I ja Voltaire, ning iseloomustab nende</p>	<p>1. Maailm 1600–1815</p> <p>Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt. Kirik ja kultuur keskajal, ristiuse õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristsõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil.</p> <p>Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, arabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.</p> <p>Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus</p>

tegevust.	<p>Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal.</p>
<p>Õpilane: 1) näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite; 2) iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas; 3) selgitab Eesti iseseisvumist; 4) teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; 5) iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi; 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</p>	<p>2. Maailm 1815–1918 Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine.</p>

2.2.6.3 Ajalugu 9.klass Lähiajalugu

Õpitulemus	Õppesisu

Õpilane:

- 1) näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem);
- 2) toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail;
- 3) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 4) iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul;
- 5) iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu;
- 7) teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.

1. Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail, demokraatia ja diktatuuri põhijooned, demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid.

Õpilane:

- 1) näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel;
- 2) iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi; 3) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
- 4) iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;
- 5) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed;
- 6) teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus

2. Teine maailmasõda 1939–1945

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled, rinded, holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, **sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon.**

<p>Hitlerivastane koalitsioon; 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO.</p>	
<p>Õpilane: 1) iseloomustab külma sõja olemust ning toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; 2) näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid ja muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; 3) iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; 4) iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; 5) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; 6) analüüsib Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; 7) iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil; 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon; 9) teab, kes olid Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust.</p>	<p>3. Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000 Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis.</p>

2.2.6.4. Teadmised 9.klassi lõpuks:

- 1) kirjeldab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasussu ja erinevusi, toob esile põhjus tagajärg seoseid;
- 4) põhjendab oma seisukohti;
- 5) teab Eesti ühiskonna arengujärke, ajaloosündmusi;
- 6) on teadlik kodukohaga seotus ajaloolistest paikadest ja ajaloosündmustest;
- 7) oskab töötada erinevate infoallikatega;
- 8) oskab analüüsida, ja kasutada ajalooinfot, koostada erinevates teemavaldkondades essee, mõistekaarte, uurimusi vms;
- 9) oskab töötada kaardiga ja koostada lihtsamaid skeeme;
- 10) mõistab ajalooteadmiste vajalikkust igapäevaelus.

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

2.3.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele. Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid.

Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasaraäkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

2.3.3. Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on kasvatada õpilasest kodanik, kes

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi eettulevates elusituatsioonides.

2.3.4. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.3.4.1. Ühiskonnaõpetus 6.klass

Õpitulemus	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus; 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; 4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ja nende rikkumise kohta Eestis; 5) suhtub sallivalt erinevustesse; 6) teab ja hoiab kogukonna traditsioone; 7) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus); 8) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. <p>Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.</p>	<p>Sotsiaalsed suhted. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus</p>

<p>Õpilane:</p> <p>1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus;</p> <p>2) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;</p> <p>3) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;</p> <p>4) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;</p> <p>5) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.</p>	<p>2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatused võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused .</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia;</p> <p>2) iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud);</p> <p>3) nimetab ja austab inimõigusi;</p> <p>4) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;</p> <p>5) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;</p> <p>6) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.</p>	<p>II. Demokraatia1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;</p> <p>2) märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;</p> <p>3) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;</p> <p>4) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.</p>	<p>2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;</p>	<p>III. Töö ja tarbimine Aja ja kulutuste planeerimine</p>

<p>2) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida;</p> <p>3) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;</p> <p>4) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed;</p> <p>5) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;</p> <p>6) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.</p>	<p>ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat;</p> <p>2) oskab eristada fakti ja arvamust;</p> <p>3) oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; loob, kasutab ning jagab infot;</p> <p>4) väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingle; tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autoriõiguste kaitsega seonduvaid probleeme internetis;</p> <p>5) tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi;</p> <p>6) mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus.</p>	<p>IV. Meedia ja teave Raamatukogu, internet. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon. Teadlik infotarbimine ja -edastamine. Autoriõiguste kaitse.</p>

2.3.4.2 Õpitulemused 6.klassi lõpuks

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;

- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

2.3.5. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

Põhikooli lõpetaja:

- 1) teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabauhenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahekorda, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 10) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

2.3.6. Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

2.3.6.1. Ühiskonnaõpetus 8.klass

Õpitulemus	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <p>1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;</p> <p>2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat;</p> <p>3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab</p>	<p>I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted. Meedia ja teave. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja</p>

<p>lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; 4) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.</p>	<p>eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud meedias). Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.</p>
<p>Õpilane: 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus; 2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; 4) väärtustab soolist võrdõiguslikkust; 5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.</p>	<p>2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.</p>
<p>Õpilane: 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalikõiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus; 2) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.</p>	<p>3. Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor. Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalikõiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p>
<p>Õpilane: 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid inimõigused, põhiõigused,</p>	<p>4. Ühiskonnaliikmete õigused Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende</p>

<p>sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused; 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;</p> <p>3) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.</p>	<p>tagamisel. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus;</p> <p>2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;</p> <p>3) väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäihe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;</p> <p>4) oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu;</p> <p>5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.</p>	<p>II. Riik ja valitsemine</p> <p>1. Demokraatia. Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik;</p> <p>2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart);</p> <p>3) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (e-RT);</p> <p>4) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;</p>	<p>2. Eesti valitsemiskord</p> <p>Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused</p>

<p>5) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust; 6) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana;</p> <p>7) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; nimetab Eesti parlamendierakondi; teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.</p>	<p>Eestis.</p> <p>Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.</p> <p>Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid.</p> <p>Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p>
---	--

2.3.6.2. Õpitulemused 8.klassi lõpuks

- 1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;
- 2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik arvamus, avalik elu, eraelu,
- 3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme;
- 4) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
- 5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
- 6) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.
- 7) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid inimõigused, põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused;
- 8) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm);
- 9) tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 10) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda;
- 11) oskab leida vajalikku õigusakti ja seda kasutada.

2.3.6.3. Ühiskonnaõpetus 9.klass

Õpitulemus	Õppesisu
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus;</p> <p>2) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;</p> <p>3) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi;</p> <p>4) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.</p>	<p>III. Kodanikuühiskond</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused.</p> <p>Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.</p>

<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse;</p> <p>2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu; 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;</p> <p>4) tunneb eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka;</p> <p>5) tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;</p> <p>6) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.</p>	<p>IV. Majandus</p> <p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum.</p> <p>Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>

2.3.6.4. Õpitulemused 9.klassi lõpuks

- 1) Tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada.

- 2) Oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest.
- 3) Teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja elluviimises nii Sõmeru valla, Lääne-Virumaa kui ka Eesti Vabariigi tasandi.
- 4) Väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid.
- 5) Arvestab teistega, väärtustab mitmekesisust, osalemist ühiskonna arengus, sidusust.
- 6) On seadusekuulekas.
- 7) Määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa Liidu ja maailmakodanikuna.
- 8) Algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimise.
- 9) Kasutab ühiskonnaõpetuse tundides saadud teadmisi oskusi ja hoiakuid edasises elus.
- 10) Kujundab oma karjääri vastavalt isiksuseomadustele. Analüüsib oma käitumist.